

zich zelf in het tijdsbeeld. Zij verloren hun toon van minzaamheid en zalving, vergaten hun versleten beelden, zij werden helder en vrijer. Want zij durfden rondom zich zien. Zoo wisten zij sympathie te wekken en verbazing over de litteraire krachten die in hen ontstonden (wij hebben een tijd lang in Nederland aan die mogelijkheid niet eens gedacht of geloofd). De katholieken kregen weer een taal. Zij gelooven dat zij een litteratuur zullen krijgen....

En omdat dit alles feiten zijn heeft een boek als „Pioniers” waarde — cultureele waarde zoo goed als historische. Want wij staan verbaasd hoe goed en zuiver er rondom 1900 reeds door katholieken (door enkelen wel is waar) geschreven werd. Zij wisten zich te oriënteeren. Zij waren, omdat zij belichtten, wegbereiders. Het oude uitgesleten spoor hebben zij weer scherp geteekend. Straks ligt er een breede weg.

Iemand als C. J. de Klerk, die zich wat moeizaam uitte, zei reeds in 1899: „Daar is wel geen christen denkbaar wien op den duur koud zou laten: 't huiverwekkend wereldproces waarin op het oogenblik het nieuwe weten gewikkeld ligt met het oude mysterie.” Later spreekt hij de meening uit dat men niet van een „omkeer” moet spreken ten opzichte van de Roomschen tegenover het moderne leven, maar van iets natuurlijks en geleidelijks.

Maria Viola is een figuur die bewondering wekt. Zij is bloeiend van blijde liefde, zonder starheid, mild en vloeiend, warm en rein.

Haar woorden zijn helder van eerlijkheid en donker van oprechten ernst. In haar karakteristieken van kunstenaars (zij het Van Deyssel, De Meester, Toorop, of wel Breughel, Quinten Matsys of Rembrandt geldt) toont zij een mannelijke eruditie, een onversaagdheid, een peilenden, keurenden geest. Zij heeft de gave een verschijning te zien te midden van het groote leven — in het tijdsbeeld dus — voor een vrouw is zij zeldzaam breed van blik. Haar woorden zijn uitingen van een harmonisch en toch strijdend mensch.

Zij is de grootste van de Pioniers. Gerard Brom is scherp en geestig, agressief en vol tintelend leven. Zie hoe hij Adama van Scheltema vinnig te lijf gaat om zijn socialistische idealen, die hij kenschetst als uitingen van onbevredigdheid in een leven dat geen doel of wortel had.

L. J. M. Feber is bezonnener — hij is filosofisch — een poëtisch denker die zich helder uit — een mensch die van zijn medemensch en van een kunstenaar bovenal het hoogste wil. Zijn ideale visie daaromtrent uitte hij op schoone wijze. Hij (die mensch, die kunstenaar) ziet het leven niet enkel gloeiend en boeiend als de gevoelige, maar stralend en verklaard als de begrijpende, misschien ziet hij minder kleur, maar meer licht.

Zoo heeft dit boek waarde als een historisch document, want men aanschouwt er een deel van het nederlandsch artistieke leven in den spiegel van het beste katholieke intellect, en als litterair product op zich zelve, want het bevat menig bladzijde goede prozakunst. J. D. W.